

UUM JOURNAL OF LEGAL STUDIES

<http://e-journal.uum.edu.my/index.php/uumjls>

How to cite this article:

Roslan, M. A., Hashim, H., Baharuddin, A. S., & Rahman, A. A. (2021). Analisis literatur tentang tatacara perbicaraan jenayah syariah bagi orang kurang upaya di mahkamah syariah. *UUM Journal of Legal Studies*, 12(1), 247-271. <https://doi.org/10.32890/uumjls2021.12.1.11>

ANALISIS LITERATUR TENTANG TATACARA PERBICARAAN JENAYAH SYARIAH BAGI ORANG KURANG UPAYA DI MAHKAMAH SYARIAH

*(Literature Analysis on Syariah Criminal Trial Procedures
for Person with Disabilities in Syariah Court)*

¹Muhammad Ariffin Surdi Roslan,

**²Hasnizam Hashim, ³Ahmad Syukran Baharuddin &
⁴Azman Ab Rahman**

**^{1,2,3&4}Fakulti Syariah dan Undang-Undang
Universiti Sains Islam Malaysia**

**³Centre of Research for Fiqh Forensics and Judiciary
(CFORSJ), Institut Sains Islam
Universiti Sains Islam Malaysia**

²Corresponding author: hasnizam@usim.edu.my

Received: 12/5/2020 Revised: 12/8/2020 Accepted: 20/8/2020 Published: 31/1/2021

ABSTRAK

Pada masa kini, tidak diketahui sejauh mana Mahkamah Syariah di Malaysia mengendalikan kes-kes jenayah Syariah yang membabitkan Orang Kurang Upaya (OKU). Akta dan Enakmen Tatacara Jenayah Syariah Negeri-negeri tidak memperincikan tatacara perbicaraan yang

tertentu bagi kes-kes jenayah Syariah membabitkan OKU. Ketiadaan satu tatacara perbicaraan khusus menimbulkan kebimbangan tentang penjagaan hak-hak OKU semasa perbicaraan kes-kes jenayah Syariah. Sehubungan dengan itu, kajian ini dijalankan adalah untuk menganalisis literatur mengenai tatacara perbicaraan kes jenayah Syariah bagi OKU di Mahkamah Syariah. Kajian kualitatif ini menggunakan kaedah analisis dokumen dan temu bual pakar iaitu Hakim Mahkamah Syariah dan Pegawai Penyelidik Mahkamah Syariah. Analisis literatur sangat penting untuk mendapatkan gambaran menyeluruh mengenai perkembangan Undang-undang Tatacara Jenayah Syariah dan isu-isu dasar yang berlaku antara golongan OKU dan mahkamah Syariah. Kajian ini juga penting kerana ianya selari dengan hasrat kerajaan melalui Pelan Tindakan OKU 2016-2022 dalam menggalakkan penyelidikan dan pembangunan OKU untuk usaha penambahbaikan dalam segenap aspek termasuk sistem perundangan Syariah. Dapatan kajian mendapati golongan OKU menghadapi halangan berbentuk fizikal, sosial dan budaya ketika proses perbicaraan. Sehubungan dengan itu, wujud keperluan untuk mengkaji perundangan Syariah semasa di Malaysia bagi menjunjung keadilan dan pemeliharaan hak-hak mereka. Diharapkan kajian ini menjadi panduan dan rujukan pihak berautoriti apabila mengkaji tatacara perbicaraan OKU dan perundangan pada masa hadapan.

Kata kunci: *Mahkamah Syariah, Orang Kurang Upaya, tatacara perbicaraan, tatacara jenayah Syariah.*

ABSTRACT

Details on how the Syariah Court in Malaysia handles Syariah criminal cases involving Persons With Disabilities (PWD) are very limited. Present Federal Acts and State Enactments on Syariah Criminal Procedure do not offer specific information regarding trial procedures for PWD. The lack of specific trial procedures raises questions about the protection of the rights of PWD during Syariah criminal case trials. Therefore, the objective of this study was to analyse literature on Syariah criminal trial procedures for PWD in the Syariah Court. Document analysis and interviews with subject matter experts were the methods used for this qualitative study. Literature analysis is important to obtain an overall understanding of the developments

in the Syariah Criminal Procedure and the main issues occurring between PWD and the Syariah Court. This study is also parallel to the national Action Plan for PWD 2016-2022 in promoting research and developments for PWD, especially for improvements of the Islamic Law. The results of this study indicated that PWD encounter physical, social and cultural barriers during trials and there is a need for revising the current Syariah laws in Malaysia to uphold justice and protect their right for fair trials. It is hoped that this study can be used as reference by relevant authorities in conducting more studies on trial procedures for PWD.

Keywords: Persons with disabilities, syariah criminal procedure, Syariah court, trial procedures.

PENGENALAN

Tatacara daripada sudut bahasa bermaksud adat istiadat, cara, peraturan dan prosedur bagi sesuatu perkara (Dewan Bahasa Dan Pustaka, 2007, 1614). Menurut istilah perundangan pula, undang-undang tatacara bermaksud satu instrumen perundangan yang terdiri daripada kaedah dan peraturan untuk melaksanakan undang-undang substantif (Shamrahayu, 2011; Majid Khadduri, 1984). Dalam konteks Fekah Islam, secara umumnya, apa yang dikenali dengan undang-undang tatacara pada masa kini adalah selari dengan kandungan perbahasan para ulama yang dikenali sebagai Ilmu Kehakiman atau ‘*Ilmu Qadha*’ (Al-Turkuman, 1999). Terdapat definisi bagi istilah undang-undang tatacara jenayah menurut Fekah Islam yang lebih terkini dan telah disesuaikan dengan konteks perundangan semasa iaitu sejumlah proses amali sejajar dengan kaedah dan hukum Syariat Islam dalam pengendalian kes jenayah daripada terjadinya jenayah sehingga pelaksanaan hukuman oleh pihak berautoriti (Anwar, 1986; Az-Zuhaili, 2015). Para ulama menggunakan istilah-istilah seperti ‘*Usul Istima*’ *Ad-Da’wa*, ‘*Usul Al-Murafa’at*’, ‘*Usul At-Taqadhi*’, dan ‘*Usul Al-Muhakamat*’ bagi merujuk kepada proses pengendalian perbicaraan atau istilah fekahnya ‘*Majlis Al-Qadha*’ (Az-Zuhaili, 2015). Istilah seperti prosedur atau dalam Bahasa Arab ‘*Al-Ijra’at*’ merupakan istilah moden yang tidak disebutkan dalam kitab-kitab fekah tetapi diterima pakai oleh pakar-pakar Syariah dan undang-undang masa kini. Hal ini kerana istilah prosedur atau ‘*Al-Ijra’at*’ dan istilah yang

masyhur dalam kalangan ulama fekah merujuk kepada makna yang sama dan tiada perbahasan dalam perihal istilah.

Dalam konteks perundangan Syariah di Malaysia, Undang-undang Tatacara Jenayah Syariah ialah undang-undang yang melibatkan peraturan untuk menguatkuasakan Undang-undang Substantif, iaitu dalam konteks ini akta atau Enakmen Jenayah Syariah, serta akta dan enakmen lain yang berkaitan dengannya (Siti Zubaidah, 2016). Segala proses bermula daripada aduan, penyiasatan, tangkapan, pendakwaan, perbicaraan sehingga hukuman dijalankan selari dengan langkah-langkah yang termaktub dalam Undang-undang Tatacara Jenayah Syariah dan hukum syarak. Dalam kajian ini, skop perbahasan meliputi hanya terhadap tatacara yang termaktub ketika proses perbicaraan, bagi kes-kes jenayah Syariah yang membabitkan Orang Kurang Upaya. Undang-undang tatacara sememangnya penting kerana ianya menjamin penguatkuasaan Undang-undang Jenayah. Selain itu, Undang-undang Tatacara berfungsi untuk memastikan sebutan kes, kes pendakwaan, pembelaan sehingga hukuman berjalan dengan teratur, sistematik dan dapat memberi keadilan kepada pihak-pihak. Di samping itu, keyakinan umat Islam kepada sistem kehakiman Islam adalah bertitik tolak daripada kemampuan Undang-undang Tatacara Jenayah Syariah menyediakan platform yang inklusif kepada umat Islam untuk menuntut keadilan, lebih-lebih lagi dalam zaman moden yang diterajui oleh pelbagai sistem perundangan dan kehakiman yang asing dan berbeza dengan prinsip-prinsip agama Islam.

Berdasarkan Laporan Statistik 2017 (Jabatan Kebajikan Masyarakat, 2017) yang dikeluarkan oleh Jabatan Kebajikan Masyarakat Malaysia, jumlah pendaftaran OKU adalah seramai 453,258 orang di seluruh Malaysia. Jumlah OKU Melayu beragama Islam pula adalah seramai 274,764 orang dan mereka termasuk di bawah bidang kuasa Mahkamah Syariah berdasarkan apa yang diperuntukkan dalam Senarai Negeri, Jadual Kesembilan daripada Perlembagaan Persekutuan tanpa terkecuali (Jabatan Kebajikan Masyarakat, 2017). Justeru, Mahkamah Syariah mempunyai kemampuan untuk menguruskan kes yang melibatkan OKU sekiranya berlaku kelak.

Undang-undang di Malaysia termasuklah undang-undang Syariah yang berkuatkuasa tidak memperincikan tatacara perbicaraan kes-kes jenayah Syariah membabitkan OKU kecuali orang yang tidak

sempurna akal. (Abdul Aziz, 2018; Naziah, 2015) (Lihat rujukan kes *Muhd Haslam Bin Abdullah v Public Prosecutor* [2019] MLJU 1319, *Pendakwa Raya lwn Muhammad Faizal Bin Ahmad Sahri* [2018] 1 LNS 1845, *Shahmirul Salleh v. Public Prosecutor* [2011] MLRH 128, *Saipuddin Abdul Aziz & Yang Lain lwn. Public Prosecutor* [2009] 9 CLJ 364, *Public Prosecutor v Misbah Bin Saat* [1997] 3 MLJ 495) Contohnya, apa yang temaktub dalam seksyen 180 Akta Prosedur Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 berkenaan orang yang tidak sempurna akal dan tatacara pengesahan bagi penentuan kelayakan menjalani perbicaraan atau sebaliknya. Terdapat juga peruntukan yang sama bagi Orang Tidak Sempurna Akal dalam kebanyakan Enakmen Tatacara Jenayah Syariah Negeri-negeri dalam seksyen 180 seperti Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Pahang) 2002, Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Selangor) 2003 dan Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Johor) 2003. Peruntukan bagi Orang Tidak Sempurna Akal bagi Negeri Sembilan termaktub dalam seksyen 184, Enakmen Tatacara Jenayah Syariah 2003. Adapun dalam Enakmen Acara Jenayah Syariah 1988 bagi negeri Kedah, tidak ada peruntukan yang berkaitan Orang Tidak Sempurna Akal. Contoh yang lain ialah seksyen 84 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 iaitu saksi bisu. Peruntukan yang sama juga boleh didapati dalam Enakmen Tatacara Jenayah Syariah Negeri-negeri, antaranya Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah 2002 di Kelantan, Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah 2004 di Sabah dan Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah 2003 di Selangor. Berdasarkan seksyen ini, keterangan yang disampaikan oleh seorang saksi OKU kategori pertuturan melalui apa-apa cara termasuk tulisan dan isyarat ketika perbicaraan diterima sebagai *bayyinah*. Selain daripada peruntukan yang telah disebutkan, tatacara perbicaraan kes jenayah Syariah bagi golongan OKU termasuk dalam peruntukan-peruntukan lain yang sedia ada dan berkuatkuasa ke atas golongan bukan OKU. Perincian lain berkaitan maksud tidak sempurna akal dan jenis-jenis ketidakupayaan yang lain, kehadiran golongan OKU di Mahkamah Syariah, pengurusan jurubahasa, fasiliti dan kemudahan bagi membantu OKU menjalani perbicaraan masih kurang diketahui. Sebagaimana yang telah disebutkan, tatacara yang berkaitan OKU banyak terkandung dalam peruntukan yang bersifat umum. Peruntukan undang-undang yang terhad menunjukkan bahawa undang-undang syariah di Malaysia tidak menentukan suatu kaedah atau tatacara pengendalian perbicaraan khas bagi golongan OKU.

Maka, timbul persoalan tentang sejauh mana keadilan dapat diberikan terhadap golongan OKU ketika melalui proses perbicaraan di Mahkamah Syariah. Pada masa kini, golongan OKU melalui proses keadilan yang sama sebagaimana golongan bukan OKU. Antara perkembangan terkini yang melibatkan Mahkamah Syariah dan OKU adalah di Mahkamah Syariah negeri Melaka yang menjadi pelopor kepada pembangunan proses pendengaran dan perundangan dalam bahasa isyarat untuk OKU kategori pendengaran (Mohamad Fazrul, 2019). Proses pendengaran dan perundangan mesra-OKU ini dibangunkan menerusi jalinan kerjasama pihak mahkamah bersama Universiti Kebangsaan Malaysia melalui geran pendidikan daripada universiti tersebut untuk memproses bahasa-bahasa yang digunakan khas untuk kes yang membabitkan OKU. YAA Datuk Mohd Nadzri Bin Haji Abdul Rahman, Ketua Hakim Mahkamah Tinggi Syariah Negeri Melaka dalam kenyataannya (Mohamad Fazrul, 2019) menjelaskan bahawa peranan penyampaian maklumat perundangan melalui bahasa Isyarat kepada OKU akan digalas oleh pegawai mahkamah sendiri. Beliau turut mengatakan bahawa antara faktor pembangunan projek ini adalah wujud kes-kes yang melibatkan OKU di mahkamah Syariah meskipun tidak disimpan rekod tentang kes-kes berkenaan. Namun, perkembangan ini mula terpakai hanya di negeri Melaka sahaja dan belum diaplikasi di negeri lain.

Banyak aspek yang perlu dikaji bagi memperkasakan undang-undang berkaitan tatacara jenayah yang melibatkan OKU di Malaysia. Perkara ini penting bagi usaha memahami isu-isu dasar yang berlaku antara golongan OKU dan Mahkamah Syariah. Skop kajian ini menfokus kepada OKU bawah kategori pendengaran, penglihatan dan pertuturan sebagai langkah pemula ke arah membincangkan perkara ini dengan lebih lanjut. Allah S.W.T berfirman:

“Ia memasamkan muka dan berpaling. Kerana ia didatangi orang buta. Dan apa jalannya engkau dapat mengetahui (tujuannya, wahai Muhammad)? Barangkali ia mahu membersihkan hatinya (dengan pelajaran ugama yang didapatinya daripadamu)! Ataupun ia mahu mendapat peringatan, supaya peringatan itu memberi manfaat kepadanya. Adapun orang yang merasa keadaannya telah cukup, tidak berhajat lagi (kepada ajaran Al-Quran). Maka engkau bersungguh-sungguh

melayaninya. Padahal engkau tidak bersalah kalau ia tidak mahu membersihkan dirinya (dari keingkarannya). Adapun orang yang segera datang kepadamu. Dengan perasaan takutnya (melanggar perintah Allah). Maka engkau berlengah-lengah melayaninya. Janganlah melakukan lagi yang sedemikian itu! Sebenarnya ayat-ayat Al-Quran adalah pengajaran dan peringatan (yang mencukupi) ”. (Surah ‘Abasa, 80:1-11)

Imam Ibn Kathir (2005) menjelaskan bahawa ayat-ayat ini turun kepada Nabi Muhammad S.A.W berikutan peristiwa Baginda didatangi oleh seorang sahabat yang buta iaitu Abdullah bin Umi Maktum dengan tujuan ingin mempelajari tentang Islam ketika Baginda sibuk menyampaikan dakwah kepada para pembesar Quraisy. Pada ketika itu, Baginda lebih mengutamakan para pembesar Quraisy untuk diberikan peringatan berbanding Abdullah bin Umi Maktum. Menurut Imam Ibn Kathir (2005) juga, menerusi ayat-ayat ini Allah S.W.T telah memerintahkan kepada Nabi Muhammad S.A.W untuk menyampaikan dakwah dan peringatan kepada semua golongan manusia dengan layanan yang sama-rata, termasuk bagi orang yang mulia dan lemah, orang yang miskin dan kaya, golongan pemimpin atau hamba, lelaki dan perempuan, orang yang tua dan muda. Maka, boleh difahami di sini bahawa Allah S.W.T telah memuliakan golongan manusia yang mempunyai ketidakupayaan dan mereka berhak untuk mendapatkan layanan seperti anggota masyarakat yang lain. Syariat Islam tidak membezakan manusia pada kedudukannya berdasarkan jantina, bangsa, rupa atau warna kulit, dan sama sekali tidak menerima sebarang bentuk diskriminasi dalam apa-apa tindakan. Sebaliknya, Islam mewajibkan ke atas umat Islam, termasuk para pemimpin dan hakim, untuk berlaku adil ketika mengeluarkan hukum. Allah S.W.T berfirman lagi:

“Sesungguhnya Allah menyuruh kamu supaya menyerahkan segala jenis amanah kepada ahlinya (yang berhak menerimanya), dan apabila kamu menjalankan hukum di antara manusia, (Allah menyuruh) kamu menghukum dengan adil. Sesungguhnya Allah (dengan suruhanNya) itu memberi pengajaran kepada kamu. Sesungguhnya Allah sentiasa Mendengar, lagi sentiasa Melihat”. (Surah an-Nisa, 4:58)

PENTADBIRAN KEADILAN JENAYAH SYARIAH DI MALAYSIA

Pentadbiran keadilan jenayah syariah di Malaysia merujuk kepada institusi Mahkamah Syariah. Bidang kuasa institusi Mahkamah Syariah berdasarkan peruntukan dalam Senarai Negeri, Jadual Kesembilan daripada Perlembagaan Persekutuan. Peruntukan tersebut meletakkan bidang kuasa Mahkamah Syariah di bawah kuasa kerajaan negeri-negeri, dan meliputi aspek-aspek tertentu iaitu antaranya ialah penggubalan undang-undang tatacara jenayah Syariah (Siti Zubaidah Ismail, 2015). Bidang kuasa Mahkamah Syariah juga terpakai kepada keseluruhan umat Islam di Malaysia (Jasri & Hasnizam, 2017; Mahmood Zuhdi, 1997), termasuklah golongan OKU yang beragama Islam. Maksudnya, golongan OKU yang beragama Islam turut tertakluk bawah undang-undang tatacara jenayah Syariah, sama seperti umat Islam yang lain.

Pada tahun 1998, kerajaan persekutuan telah menubuhkan Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM) yang bertindak sebagai badan utama dalam pentadbiran keadilan syariah tanah air (Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia, 2015; Farid Sufian, 2015). JKSM memainkan peranan yang besar sebagai penaung institusi mahkamah Syariah di seluruh negara, di samping mengukuhkan pentadbiran institusi tersebut antara negeri-negeri dan juga bagi mempromosi keselarasan undang-undang Syariah yang dikanunkan (Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia, 2015; Siti Zubaidah, 2015). Meskipun institusi Mahkamah Syariah di Malaysia beroperasi dalam bidang kuasa yang terhad, keselarasan daripada sudut undang-undang dan amalan tetap menjadi keutamaan dalam pentadbiran keadilan jenayah Syariah.

Justeru, bidang kuasa Mahkamah Syariah adalah terhadap orang yang beragama Islam termasuk golongan OKU. JKSM sebagai penaung institusi Mahkamah Syariah mempunyai peranan dalam menyeragamkan undang-undang Syariah yang melibatkan OKU dan mekanisme perundangan yang lain seperti arahan amalan, garis panduan dan prosedur operasi standard, di samping mewujudkan atau menambahbaik tatacara perundangan sedia ada yang meliputi kesalahan-kesalahan melibatkan OKU. Perkara ini tidak lain tidak bukan adalah bertujuan menjamin keadilan sistem perundangan

Syariah terhadap golongan OKU. Sehingga kini, masih tidak ada garis panduan atau prosedur operasi standard yang jelas dan khusus membabit tatacara perbicaraan Jenayah Syariah bagi OKU.

KESAMARATAAN DALAM TATACARA PERBICARAAN MENURUT PERSPEKTIF ISLAM

Satu prinsip penting dalam teori kehakiman Islam yang digariskan oleh ulama Fekah ialah kesamarataan dan keadilan pihak hakim terhadap pihak-pihak yang bertikai. Juga disebutkan dengan *At-Taswiyah baina Al-Khasmain* (Asy-Syirbini, 2009; Ibn 'Abidin, 2016; Ibn Qudamah, 1996). Prinsip kesamarataan terhadap pihak-pihak ini merupakan sebahagian daripada adab-adab hakim syarie atau disebut sebagai *Adab Al-Qadhi*, iaitu sejumlah adab meliputi tindak-tanduk seorang hakim syarie yang perlu dipelihara bagi memastikan proses keadilan berjalan dengan adil dan saksama (Ibn Abi Ad-Dam, 1982; Ibn Mazah, 1977). Prinsip kesamarataan dan keadilan pihak hakim ini amat berkait rapat dengan pengendalian kes OKU sebagai satu bukti bahawa Syariat Islam tidak mendiskriminasi keperluan OKU yang berbeza dengan mereka yang lain (Ab Rahman, Raus, Hussein'Azeemi, & Hamdan, 2014).

Prinsip ini terpakai khususnya dalam tatacara mendengar pendakwaan dan menjalankan perbicaraan antara pihak yang mendakwa (*Al-Mudda'i*) dan pihak yang didakwa (*Al-Mudda'a 'alaih*). Imam Al-Khatib Asy-Syirbini (2009) ada mengatakan bahawa wajib ke atas hakim memelihara prinsip kesamarataan antara kedua-dua pihak pendakwa dan pembela ketika kemasukan mereka bertemu hakim, maka tidak boleh mereka masuk sebelum yang lain, bahkan diberi izin kepada kedua-duanya untuk masuk ke dalam ruang perbicaraan. Imam Ibn A'bidin (2016) juga ada menyebut tentang prinsip kesamarataan terhadap pihak-pihak adalah meliputi setiap individu yang hadir di mahkamah tanpa mengira pangkat, status atau latar belakang seseorang. Hakim wajib memberi layanan yang sama-rata kepada pihak-pihak, tidak kira sama ada mereka terdiri daripada kanak-kanak atau dewasa, khalifah (pemerintah) atau rakyat, orang yang buruk atau yang mulia, bapa atau anak, orang Islam atau orang kafir.

Kesamarataan layanan ini khusus ketika berlangsungnya perbicaraan, termasuklah layanan masuk ke dalam ruang hakim atau dewan bicara mahkamah, penempatan pihak pendakwa dan pembela di hadapan hakim dan komunikasi hakim ketika mengambil keterangan (Ibn Abi Ad-Dam, 1982). Para hakim dituntut untuk meraikan pihak yang terlibat dengan penuh keadilan dan sama rata, tidak boleh sama sekali melebihkan layanan terhadap sebelah pihak sahaja dan mengabaikan pihak yang lain.

Tugas hakim adalah untuk menjalankan perbicaraan dan mencapai satu hukum atau keputusan yang benar, tidak kira kebenaran berada di pihak yang mana. Kesamarataan ini penting agar mana-mana pihak tidak terasa seakan-akan dizalimi atau keterangannya kurang diberi perhatian oleh hakim, lantas boleh menghamparkan harapannya untuk mendapatkan keadilan. Saidina Umar bin Al-Khattab r.a. menyatakan dalam suratnya yang diutuskan kepada Abi Musa Al-‘Asyari r.a. selaku qadhi pada zaman pemerintahan khalifah kedua ini (Ibn Qayyim Al-Jauziyah, 2015; As-Simnani, 1984):

آس بين الناس في وجهك ومجلسك وعلبك، حتى لا يبأس الضعيف من عدلك ولا يطمع الشريف من حيفك

Maksudnya: Hendaklah kamu memberi layanan sama-rata antara manusia pada riak muka kamu, dan pada majlis kamu, dan pada keadilan kamu, sehingga orang yang lemah tidak berputus asa daripada keadilan kamu, dan orang yang mulia tidak berasa selamat daripada ketegasan kamu.

Apabila perkara ini dikaitkan dengan mereka yang mempunyai ketidakupayaan, mereka juga termasuk dalam tuntutan kesamarataan ini. Malah, boleh dibahaskan di sini bahawa mereka memiliki keutamaan untuk diberi layanan yang selayaknya dalam konteks tatacara perbicaraan di mahkamah Syariah. Syariat Islam menyediakan ruang dan peluang dalam mencari solusi yang paling sesuai bagi menghadapi faktor ketidakupayaan ini. Meskipun prinsip-prinsip undang-undang tatacara jenayah Syariah terbina atas asas beberapa ayat al-Quran dan hadith serta dikembangkan oleh ulama fekah, perkembangan undang-undang tersebut hendaklah diteruskan dengan mengadaptasi konsep *siyasah syar'iyyah* agar menepati tuntutan masyarakat semasa (Az-Zuhaili, 2015; Shamrahayu, 2011; Hashim & Zakiyy, 2018).

ANALISIS LITERATUR TENTANG TATACARA PERBICARAAN OKU BAGI KES-KES JENAYAH SYARIAH

Perkembangan Undang-Undang Tatacara Jenayah Syariah

Perbicaraan jenayah merupakan proses keadilan yang berlaku di mahkamah, tujuannya adalah untuk membuat satu pertuduhan atas kesalahan yang dilakukan, seterusnya menjalankan perbicaraan dengan kendalian seorang hakim untuk mencapai satu penghukuman atau keputusan yang adil. Merujuk kepada seksyen 96, Akta Prosedur Jenayah Syariah (Wilayah Persekutuan) 1997, perbicaraan kes jenayah Syariah bermula dengan pembacaan pertuduhan ke atas yang tertuduh. Jawapan Orang Kena Tuduh (OKT) terhadap pertuduhan tersebut sama ada sebuah pengakuan salah atau tidak bersalah akan menentukan hala tuju perbicaraan berkenaan. Prinsip yang diamalkan oleh mahkamah Syariah di Malaysia sepanjang proses perbicaraan ini ialah prinsip asas dalam fekah kehakiman Islam, iaitu “keterangan bagi yang mendakwa, manakala sumpah ke atas orang yang menafikan”. Kaedah ini menunjukkan bahawa tanggungjawab untuk membawa suatu keterangan atau bukti terhadap pertuduhan yang dikemukakan berada pada pihak yang mendakwa, manakala bagi pihak yang menafikan pertuduhan yang dikenakan ke atasnya hendaklah melakukan sumpah. Dalam Akta Prosedur Jenayah Syariah (Wilayah Persekutuan) 1997, perkara ini termaktub dalam seksyen 73 dan disebut sebagai beban pembuktian (Siti Zubaidah, 2016).

Ringkasnya, jika seseorang itu mengaku bersalah atas pertuduhan yang dikemukakan, maka pihak mahkamah tidak perlu menjalankan proses perbicaraan. Prosedur telah menetapkan Pendakwa Syarie perlu membentangkan kes, memohon agar fakta kes diterima oleh hakim, memohon agar hakim jatuhkan sabitan terhadap tertuduh, dan akhir sekali mengutarakan hujah bagi hukuman yang sesuai yang hendak dijatuhkan serta sebarang cadangan sesuai jika diperlukan. Adapun sekiranya yang tertuduh mengaku tidak bersalah, maka prosedurnya adalah berbeza. Dalam keadaan sebegini, tertuduh akan dibicarakan dan pihak pendakwa akan mengemukakan bukti dan hujah yang disebut sebagai kes pendakwaan. Kemudian, kes pembelaan menyusuli kes pendakwaan iaitu satu ruang bagi yang tertuduh membuat pembelaan bagi dirinya terhadap kes yang telah dibentangkan oleh pihak pendakwa (Shamrahayu, 2011).

Dalam konteks perkembangan Undang-undang Tatacara Jenayah Syariah, peruntukan berkaitan Tatacara Jenayah Syariah yang pertama adalah terletak di bawah Enakmen Pentadbiran Hukum Syarak 1952, berkuatkuasa di negeri Selangor pada ketika itu dan terdiri daripada 17 seksyen sahaja. Pada peringkat awal ini, rujukan tatacara bagi keskes jenayah Syariah terdapat dalam Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam Negeri-negeri dan belum dipisahkan. Pada tahun sekitar 1980-an, berlaku pertambahan peruntukan bagi Tatacara Jenayah Syariah, namun masih merupakan sebahagian daripada Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Islam seperti yang terkandung dalam Enakmen Pentadbiran Hal Ehwal Agama Islam di Terengganu pada tahun 1986. Kelantan merupakan negeri pertama yang mengasingkan Undang-undang Tatacara Jenayah Syariah ke dalam satu enakmen yang tersendiri iaitu Enakmen Kanun Prosedur Jenayah 1983. Langkah menganunkan satu enakmen khusus untuk Tatacara Jenayah Syariah ini diikuti oleh negeri Kedah dan Melaka (Siti Zubaidah, 2016).

Pada tahun 1990-an, negeri-negeri lain telah mengikuti jejak langkah ke arah penganunan enakmen Tatacara Jenayah Syariah yang tersendiri. Selepas tahun 1997, semua negeri yang melakukan pindaan hendaklah diselaraskan dengan Akta Prosedur Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. Penyelarasaran ini diikuti oleh kesemua 13 negeri kecuali negeri Kedah iaitu Enakmen Acara Jenayah Syariah (Kedah) 1988 yang terus berkuatkuasa dengan beberapa pindaan yang dibuat pada tahun 1989 dan 1991. Akta/Enakmen Tatacara Jenayah Syariah yang dipinda dan diselaraskan selepas tahun 1997 terus berkuatkuasa di negeri-negeri seluruh Malaysia sehingga ke hari ini (Siti Zubaidah, 2016). Rentetan itu, susunan dan kandungan Akta dan Enakmen Tatacara Jenayah Syariah Negeri-negeri adalah hampir sama (Shamrahyu, 2011), termasuk juga peruntukan khas yang berkaitan OKU. Akta Prosedur Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 dan sebahagian Enakmen Tatacara Jenayah Syariah Negeri-negeri memperuntukkan berkaitan Orang Tak Sempurna Akal di bawah seksyen 180. Dalam Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Sembilan) 2003 pula, peruntukan Orang Tak Sempurna Akal berada bawah seksyen 184. Namun, tiada pindaan yang dilakukan sehingga ke hari ini.

Penulisan berkenaan undang-undang tatacara atau prosedur perbicaraan jenayah syariah pada awal 1990-an tertumpu kepada

perbincangan teori kehakiman dalam Islam dan ‘penulisan semula peruntukan dalam prosedur jenayah syariah’ (Siti Zubaidah, 2006). Huraian tatacara jenayah Syariah tersebut adalah berdasarkan undang-undang tatacara jenayah syariah tempatan, di samping beberapa rujukan ringkas daripada perspektif Fekah Islam. Setelah itu, fokus penulisan beralih pula kepada huraian tatacara jenayah Syariah secara menyeluruh bermula daripada peringkat pra-perbicaraan, perbicaraan dan pasca-perbicaraan seperti dalam kajian Shamrahyu (2011) dan Siti Zubaidah (2016). Analisis tatacara siasatan dan pedakwaan juga telah dilakukan secara mendalam berdasarkan peruntukan Undang-undang Tatacara Jenayah Syariah dan Undang-undang Keterangan Mahkamah Syariah (Ahmad Azam & Mazupi, 2018; Ahmad Azam, 2011).

Selain itu, para pengkaji tempatan telah pun memulakan perbahasan berkenaan amalan semasa Mahkamah Syariah (Azizah, 2018a, 2018b; Mohd Nadzri, 2015). Contohnya, Mohd Nadzri (2015) menulis tentang peranan dan tugas peguam syarie dari sudut praktikal dalam mengendalikan kes di mahkamah Syariah. Beliau turut menjelaskan secara mendalam perjalanan proses perbicaraan mal sebagai panduan bagi pengamal-pengamal perundangan syariah. Kepentingan kajian yang berbentuk sedemikian membantu pembaca mendapat input tentang sejauh mana teori dan undang-undang substantif diamalkan dalam situasi pelaksanaan semasa. Selain itu, penulisan tentang amalan semasa ini mampu memberikan hasil kajian praktikal yang tidak terdapat dalam sorotan literatur dan kajian-kajian kepustakaan. Seperti kajian yang dijalankan oleh Azizah Mohd Rapini (2018a), beliau telah menjelaskan tentang kaedah-kaedah yang digunakan oleh pegawai penguatkuasa dan pihak pendakwaan dalam pengumpulan saksi dan pengambilan keterangan mereka. Beliau juga telah menerangkan langkah yang diambil oleh pegawai-pegawai agama dalam melaksanakan tugas mereka agar sentiasa mematuhi peruntukan undang-undang Syariah dan cara penyesuaian peruntukan tersebut dalam realiti semasa.

METODOLOGI

Hubungan antara peruntukan undang-undang tatacara dengan amalan semasa penting bagi perkembangan Undang-undang Tatacara

Jenayah Syariah di Malaysia (Siti Zubaidah, 2006; Baharuddin et al., 2019). Hal ini kerana input praktikal yang diperoleh secara langsung daripada pihak pengamal undang-undang Syariah berpotensi memberi gambaran tentang pencapaian dan perkembangan undang-undang tersebut. Maka, kajian perlu bergantung kepada metodologi temu bual bagi mendapatkan data primer yang diperlukan (Azizah, 2018a, 2018b), selain daripada membuat rujukan kepada laporan-laporan kes dan alasan penghakiman. Memandangkan peruntukan undang-undang Syariah berkaitan OKU adalah terhad, amalan penghakiman ketika pengendalian kes jenayah Syariah OKU akan bergantung kepada budi bicara hakim. Maka, pendekatan temu bual telah dijalankan untuk memperoleh amalan penghakiman yang terperinci. Seramai tiga orang responden ditemu bual terdiri daripada seorang Hakim Mahkamah Rayuan Syariah serta dua orang pegawai penyelidik Hakim Mahkamah Tinggi Syariah. Temu bual yang dijalankan hanya menyentuh soal tatacara perbicaraan kes jenayah Syariah bagi OKU dan bertujuan sebagai tinjauan awal bagi isu ini (Temu bual YA Dato' Mohamad Shakir Hj. Abdul Hamid, Hakim Mahkamah Rayuan Syariah, Kompleks Islam Putrajaya pada 16 Januari 2020; Temu bual Mohamad Ihsan Mohd Daud, Pegawai Penyelidik Ketua Hakim Syarie dan Norfadzillah Rosli, Pegawai Penyelidik Mahkamah Tinggi Syariah Seremban pada 19 Disember 2019).

PERBINCANGAN

Kekangan OKU dalam Tatacara Perbicaraan

Isu OKU sudah pun mendapat perhatian di peringkat antarabangsa, sehingga pendekatan yang diambil oleh pihak-pihak berkuasa seperti Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu (PBB) dalam Artikel Satu, Konvensyen Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu Mengenai Hak Orang Kurang Upaya, dan golongan akademik dalam memandang isu OKU ini telah bertukar daripada pendekatan model perubatan kepada model hak asasi manusia (Khairil Azmin & Ikmal Hisham, 2017; Kanter, 2007). Ketidakupayaan tidak lagi dikenali hanya dengan elemen kekurangan pada diri individu itu yang memerlukan rawatan, tetapi ketidakupayaan itu sekarang ditakrifkan sebagai hasil sebuah interaksi antara individu yang kurang upaya dengan persekitarannya. (World Health Organization, 2011) Maka, fokus terhadap hakikat

ketidakupayaan telah menjadi lebih luas, dan mempengaruhi definisi bagi istilah OKU itu.

Menurut Seksyen 2, Akta Orang Kurang Upaya (OKU) 2008, Orang Kurang Upaya ditafsirkan sebagai “mereka yang mempunyai kekurangan jangka panjang fizikal, mental, intelektual atau deria yang apabila berinteraksi dengan pelbagai halangan, boleh menyekat penyertaan penuh dan berkesan mereka dalam masyarakat”. Majma’ Al-Fiqh Al-Islami pula memberi penakrifan OKU sebagai “individu yang mempunyai kelemahan sama ada daripada sudut akal, deria, atau fizikal untuk melakukan aktiviti-aktiviti keperluannya berbanding individu yang normal” (Majlis Majma’ Al-Fiqh Al-Islami Ad-Duwali, 2015). Berdasarkan World Health Organization (2011), OKU ditakrifkan sebagai “seseorang yang tidak dapat memenuhi sepenuhnya atau sebahagian daripada kehidupan sosialnya, sebagai seorang individu normal, akibat kekurangan keadaan fizikal atau mental”.

Menurut Seksyen 26 akta yang sama pula memperincikan hak berkaitan OKU terhadap akses kepada kemudahan, ameniti, perkhidmatan dan bangunan awam yang dibuka atau disediakan kepada orang ramai atas dasar kesetaraan dengan orang upaya. Situasi ini tertakluk kepada kewujudan atau kemunculan apa-apa keadaan yang boleh membahayakan keselamatan OKU tersebut. Seksyen ini memperuntukkan bahawa kerajaan berhak untuk memberi pertimbangan yang sewajarnya untuk memastikan bahawa kemudahan, ameniti, perkhidmatan dan bangunan awam itu serta penambahbaikan kelengkapan yang berkaitan dengannya menepati reka bentuk sangat bagi memudahkan akses kepada dan penggunaan oleh orang kurang upaya. Faktor ini termasuklah hak untuk mendapat kemudahan dan akses kepada sistem perundangan yang baik diberikan kerajaan termasuk di Mahkamah Syariah. Seksyen 41 akta yang sama pula menghalang mana-mana individu untuk jalankan tindakan perundangan terhadap pihak-pihak tersebut atas nama ‘*good faith*’.

Melihat dari sudut perundangan juga, individu yang memiliki sebarang jenis ketidakupayaan termasuk dalam kategorikan sebagai *vulnerable persons*. Istilah *vulnerable persons* ini bukanlah satu istilah khusus bagi OKU. Akan tetapi, istilah itu mempunyai makna yang lebih luas, iaitu merujuk juga kepada mangsa atau saksi kanak-kanak, mangsa atau

saksi kes jenayah seksual dan kes keganasan rumah tangga (Abidah Abdul Ghafar, 2014). Pengalaman mereka menjadi mangsa atau saksi terhadap jenayah-jenayah tersebut memberi kesan negatif terhadap diri mereka dan turut mempengaruhi prestasi mereka ketika melalui proses perbicaraan. Umumnya, pengkategorian golongan OKU sebagai *vulnerable persons* membawa makna mereka menghadapi pelbagai rintangan dalam interaksi mereka dengan sistem keadilan jenayah dan berhak mendapat bantuan bagi memudahkan mereka menjalani proses keadilan di mahkamah sama ada sebagai pelaku jenayah, mangsa ataupun saksi.

Halangan-halangan Menghadapi Tatacara Perbicaraan bagi OKU

Berdasarkan kajian-kajian lepas, rintangan yang dihadapi oleh golongan OKU di mahkamah boleh dibahagikan mengikut tema persamaan pada jenis halangan tersebut. Antaranya ialah halangan fizikal, halangan organisasi, halangan prosedur, dan halangan sikap dan kesedaran (Schwartz & Elder, 2018; Beqiraj, McNamara, & Wicks, 2017; Edwards, Harold, & Kilcommings, 2012). Olsen dan Kermit (2015) pula telah meletakkan halangan organisasi, halangan prosedur, dan halangan sikap dan kesedaran bawah satu tema iaitu halangan budaya dan sosial sebagai kategori yang pertama, di samping halangan fizikal sebagai kategori yang kedua. Pembahagian ini boleh memberi manfaat dari sudut penyusunan fakta yang lebih teratur dan memudahkan pemahaman terhadap isu ini.

Halangan Sosial dan Budaya

Menurut Olsen dan Kermit (2015), antara halangan budaya dan sosial dalam konteks perbicaraan di mahkamah bagi golongan OKU adalah yang berkaitan komunikasi, pemahaman undang-undang dan prosedur, laras bahasa perundangan, definisi dan tafsiran peruntukan undang-undang. Perkara-perkara ini memerlukan usaha dan langkah yang banyak jika hendak mencetuskan perubahan ke arah yang lebih baik. Penerangan berkenaan halangan jenis ini adalah seperti berikut:

Komunikasi

Golongan OKU kategori sensori sememangnya menghadapi kesukaran ketika memberi keterangan dalam bilik perbicaraan

(Schwartz & Elder, 2018; Edwards et al., 2012; Pravda, 2011.). Hal ini kerana pemberian keterangan di sisi perundangan bergantung kepada medium lisan. Maka, ketidakupayaan mereka dalam berkata-kata dan mendengar melahirkan satu keperluan kepada penggunaan medium komunikasi alternatif yang sesuai bagi mereka, iaitu bahasa isyarat. Oleh itu, situasi ini menunjukkan kehadiran seorang jurubahasa isyarat atau penterjemah berperanan dalam melancarkan lagi proses perbicaraan yang melibatkan OKU. Namun, penggunaan seorang jurubahasa masih boleh menimbulkan beberapa isu.

Sebagai contoh, Olsen dan Kermit (2015) mendapati, selepas menemu bual seramai 8 orang jurubahasa yang berpengalaman berkhidmat sebagai penterjemah bahasa isyarat di mahkamah dan 8 orang OKU sensori yang pernah melalui proses perbicaraan, bahawa permasalahan yang membawa kepada kesukaran memberi keterangan berpunca daripada kurangnya pemahaman terhadap penterjemahan soalan-soalan yang ditujukan. Jurubahasa seringkali tersepit antara tugasnya menyampaikan soalan dalam bahasa yang difahami oleh OKU dengan pemahaman OKU terhadap soalan itu sendiri (Olsen & Kermit, 2015). Faktor ini disebabkan antara etika jurubahasa dalam tugasnya adalah menterjemah serta menyampaikan maklumat sahaja dan bersifat neutral tanpa bertindak dalam suatu perkara yang boleh mempengaruhi keterangan yang diberikan oleh OKU.

Kegagalan untuk membuat penyesuaian ketika perbicaraan bagi OKU kategori pertuturan dan pendengaran juga merupakan satu halangan. Edwards et al. (2012) menyatakan bahawa waktu rehat yang tidak menentu sewaktu berlangsungnya perbicaraan dengan kehadiran jurubahasa isyarat boleh menggugatkan prestasi OKU ketika menyampaikan keterangan.

Pemahaman Undang-Undang dan Prosedur

Golongan OKU sering dikaitkan sebagai golongan yang memiliki pengetahuan tentang soal perundangan pada tahap yang rendah (Beqiraj, Mcnamara, & Wicks, 2017; Edwards et al., 2012). Kurang pengetahuan tentang undang-undang ini termasuklah tidak mengetahui hak-hak mereka sama ada sebagai yang tertuduh, mangsa, ataupun saksi, tidak memahami perjalanan perbicaraan dan prosedur-prosedur yang telah digariskan, kurang pemahaman terhadap istilah-istilah perundangan dan sebagainya. Permasalahan

ini terjadi kerana golongan OKU sukar untuk mendapat akses kepada maklumat-maklumat asas perundangan. Kajian Beqiraj et al. (2017) menunjukkan bahawa kegagalan untuk menyediakan bahan-bahan yang mengandungi maklumat perundangan dalam bentuk braille atau terjemahannya dalam bahasa isyarat merupakan punca golongan OKU masih lagi berasa terasing ketika melalui proses keadilan.

Laras Bahasa Perundangan

Istilah perundangan yang kompleks dalam pengendalian kes melibatkan OKU juga merupakan antara halangan dihadapi oleh mereka pada peringkat perbicaraan. Hasil temu bual dalam kajian-kajian lepas menjelaskan bahawa ketidakfahaman berlaku apabila jurubahasa isyarat menterjemahkan istilah-istilah perundangan dan golongan OKU mempunyai masalah untuk memahaminya dalam konteks perundangan dan situasi perbicaraan ketika itu (Edwards et al., 2012; Olsen & Kermit, 2015). Permasalahan pemahaman turut terjadi disebabkan akses kepada bahan dan maklumat perundangan yang terhad dalam medium yang boleh difahami oleh OKU kategori pendengaran dan penglihatan (Schwartz & Elder, 2018).

Definisi dan Tafsiran Peruntukan

Dalam konteks perundangan Malaysia, definisi dan tafsiran OKU terkandung dalam Akta OKU 2008. Walau bagaimanapun, dalam konteks perundangan jenayah dan prosedur, masih belum ada lagi peruntukan khusus bagi menentukan definisi individu yang boleh dikira sebagai OKU atau memiliki sebarang ketidakupayaan selain daripada ketidaksempurnaan akal (Naziah, 2013). Bahkan, tafsiran bagi golongan yang lebih umum daripada OKU seperti '*vulnerable persons*' atau '*vulnerable accused*' tidak juga disebutkan dalam undang-undang tatacara sama ada perundangan syariah mahupun sivil (Abidah Abdul Ghafar, 2014).

Halangan Fizikal

Halangan yang berbentuk fizikal pada peringkat perbicaraan biasanya dikaitkan dengan akses terhadap bangunan dan fasiliti bagi OKU (Beqiraj et al., 2017; Olsen & Kermit, 2015). Laluan yang tidak mesra OKU boleh menyukarkan lagi pergerakan OKU dalam

bangunan mahkamah. Penyediaan kemudahan infrastruktur yang kurang lengkap dianggap sebagai satu bentuk diskriminasi terhadap golongan OKU (Beqiraj et al., 2017). Hal ini kerana mereka seolah-olah mendapat tanggapan bahawa mereka telah diketepikan berikutan ketidakupayaan mereka tidak diraikan, lantas membantutkan lagi hasrat mereka untuk melalui proses keadilan.

Halangan akses OKU terhadap bangunan dan fasiliti merupakan satu isu yang masih berlaku di negara ini. Sebagai contoh, bekas Menteri di Jabatan Perdana Menteri bawah portfolio undang-undang, Datuk Liew Vui Keong pernah mengeluarkan kenyataan bahawa pihak beliau mendapati bahawa bangunan sedia ada Kompleks Mahkamah Shah Alam, yang telah mula beroperasi sejak tahun 2000, mengalami pelbagai kelemahan infrastruktur termasuklah reka bentuk yang tidak mesra pengguna terutama untuk golongan OKU, di samping laluan keluar masuk yang terhad dan kawasan tempat letak kenderaan yang sesak (Bernama, 2019). Beliau turut mengumumkan cadangan pembinaan kompleks mahkamah yang baru.

Terdapat juga beberapa badan bukan kerajaan (NGO) yang menyuarakan pandangan mereka tentang masalah kemudahan infrastruktur yang dihadapi oleh golongan OKU di Malaysia. Presiden Persatuan Kurang Upaya Anggota Melayu Malaysia (KUAM), Suhairi Abdullah, dalam kenyataannya mempersoalkan isu penguatkuasaan yang kurang memuaskan oleh pihak kerajaan terhadap pihak yang menyalahgunakan kemudahan khas seperti tandas OKU dan tempat letak kereta bagi golongan OKU (Syalikha, 2019). Menurut beliau juga, masih lagi terdapat bangunan lama yang tiada kemudahan bagi OKU. Presiden Gabungan Orang Cacat Malaysia, Mohamad Sazali Shaari, juga mengeluarkan kenyataan berkenaan sesetengah pihak pemaju yang tidak menepati peruntukan piawaian MS1184 ‘Universal Design’ dan Undang-Undang Kecil Bangunan Seragam (UBBL), dan masih mendapat kelulusan pembinaan (Syalikha, 2019). Dalam hal ini, pihak Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan (KPKT) pernah mengeluarkan kenyataan bahawa walaupun dasar penyediaan kemudahan dan infrastruktur bagi OKU sudah termaktub di sisi undang-undang, namun pelaksanaannya masih belum meluas dan pihak kerajaan akan mengambil inisiatif dalam menangani perkara ini (Zanariah, 2019). Maka, boleh difahami di sini bahawa bangunan-bangunan mahkamah masih belum menyediakan kemudahan

infrastruktur yang sesuai dengan keperluan OKU. Faktor ini perlu diambil perhatian dan tindakan oleh pihak berkuasa.

Selain itu, ada juga pendapat yang menyatakan halangan fizikal dengan makna yang lebih luas, iaitu merangkumi isu penyediaan bantuan komunikasi bagi mereka yang pekak atau bisu semasa proses perbicaraan dijalankan (Schwartz dan Elder (2018); Edwards et al., 2012; Pravda, 2011). Contohnya, Schwartz dan Elder (2018) menjelaskan bahawa golongan OKU sering dikenakan kos perkhidmatan jurubahasa yang tinggi oleh pihak peguam. Hal ini kerana pihak mahkamah di negara seperti Northern Ireland hanya membiayai kos perkhidmatan tersebut kepada mereka yang layak menerima bantuan kewangan sahaja dan selainnya ditanggung oleh peguam.

KESIMPULAN

Dapatan analisis literatur mendapati Syariat Islam tidak mendiskriminasi golongan OKU dan meletakkan mereka pada taraf yang sama dengan ahli masyarakat lain dalam menuntut keadilan menerusi institusi kehakiman Islam. Institusi kehakiman Islam yang merangkumi Undang-undang Tatacara Jenayah telah pun berkembang seiring dengan peredaran zaman. Salah satu contoh aplikasi yang digunakan pada masa kini ialah Mahkamah Syariah di Malaysia bersama bidang kuasanya dalam mengendalikan keskes jenayah Syariah berpandukan Undang-undang Tatacara Jenayah Syariah. Golongan OKU yang beragama Islam juga termasuk dalam bidang kuasa Mahkamah Syariah. Akan tetapi, kajian yang holistik berkenaan isu OKU daripada perspektif kehakiman Islam dan aplikasi Undang-undang Tatacara Jenayah masih lagi berada pada tahap yang muda. Khazanah *turath* yang meliputi perbahasan fekah kehakiman Islam perlu dimanfaatkan sepenuhnya dengan meneliti perbincangan ulama terdahulu berkenaan isu OKU, kemudian menyesuaikan perkembangan tersebut agar seiring dengan perubahan masa dan keadaan dalam bentuk aplikasi atau pembangunan mekanisme perundangan yang berasaskan Syariat Islam. Hal ini kerana kebanyakan literatur yang membincangkan isu OKU secara mendalam dalam kerangka perundangan, tatacara dan amalan semasa adalah dalam konteks perundangan sivil di negara-negara Barat. Secara asasnya, terdapat sumber literatur yang membuktikan bahawa

golongan OKU berhadapan dengan pelbagai rintangan ketika melalui proses perbicaraan. Undang-undang Tatacara yang bersifat inklusif terhadap golongan OKU dan amalan kehakiman yang jelas di sisi pihak mahkamah dalam menguruskan faktor ketidakupayaan di sisi OKU adalah penting bagi menjamin akses mereka terhadap sistem keadilan. Namun begitu, isu-isu perundangan sebegini yang membabitkan OKU dalam konteks tempatan masih lagi kurang diketahui. Oleh hal yang demikian, sudah tiba masanya untuk menjalankan kajian-kajian yang menfokus tentang golongan OKU di Mahkamah Syariah di Malaysia. Semoga kajian-kajian seperti ini dapat mewujudkan kesedaran masyarakat terutamanya golongan pengamal undang-undang bagi membangunkan suatu garis panduan atau prosedur operasi standard yang jelas berkaitan tatacara perbicaraan kes-kes jenayah syariah bagi OKU. Kajian ini diharap menjadi kajian rintis terhadap kajian-kajian yang lebih komprehensif pada masa akan datang.

PENGHARGAAN

Ini tidak menerima apa-apa tajaan geran Penyelidikan.

RUJUKAN

- Ab Rahman, A., Raus, N. M., Hussein ‘Azeemi Abdullah Thaidi., & Hamdan, M. N. (2014). *Fiqh Jenayah Orang Kelainan Upaya* (OKU). USIM Publisher, Universiti Sains Islam Malaysia.
- Abdul Aziz Husin. (2018). *Undang-undang berkaitan orang gila*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Abidah Abdul Ghafar. (2014). Special measures’ Applications for victims and vulnerable and intimidated witnesses in Malaysia: New frontiers to right to a fair trial? *UUM Journal of Legal Studies*, 5, 93–117.
- Ahmad’ Azam Mohd Shariff. (2011). Prosedur pendakwaan jenayah syariah: Analisis ke atas Peruntukan Undang-undang di bawah Akta Prosedur Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 dan Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997. *Jurnal Undang-Undang & Masyarakat (Journal of Law & Society)*, 15(0), 1–18.
- Ahmad Azam Mohd Shariff., & Mazupi Abdul Rahman. (2018). Prinsip syariah berkaitan prosedur siasatan dan pendakwaan:

- Khazanah Ilmu yang memangkin perkembangan perundangan dalam masyarakat. *Akademika*, 88(3), 127–135.
- Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 559)
- Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 561)
- Akta Orang Kurang Upaya 2008 (Akta 685)
- Akta Prosedur Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 560)
- Al-Turkumani, A. K. (1999). *Al-Ijraat Al-Jinaiyyah Al-Islamiyyah Wa Tatbiqatiha Fi Al-Mamlakah Al-'Arabiah Al-Saudiyyah*. Akadimiyyah Naif Al-'Arabiyyah Li Al-'Ulum Al-Amniyyah.
- Anwar A. Qadri. (1986). *Islamic jurisprudence in the modern world*. Taj Company.
- As-Simnani, A. A.-Q. A. B. M. (1984). *Raudhah Al-Qudhoh Wa Turuq An-Najah*. Mu'assasah Ar-Risalah.
- Asy-Syirbini, M. B. M. A.-K. (2009). *Mughni Al-Muhtaj 'Ila Ma'rifah Alfaaz Al-Minhaj*. Dar Al-Faiba'.
- Az-Zuhaili, M. (2015). *Ijra'at Al-Jina'iyyah As-Syari'iyyah: Dirasah Muqaranah Ma'a Al-Anzhimah Wa Al-Qawaniin Al-Mu'asirah*. Dar Al-Fikr.
- Azizah Mohd Rapini. (2018a). Amalan semasa pengendalian saksi di mahkamah syariah di Malaysia: Satu tinjauan awal. *Journal of Muwafaqat*, 1(2), 75–85.
- Azizah Mohd Rapini. (2018b). Saksi wanita di mahkamah syariah: Kajian terhadap kedudukan dan amalan semasa. *4th Muzakarah Fiqh & International Fiqh Conference (MFIFC 2018)*, (October), 1–11. Kuala Lumpur.
- Baharuddin, A. S., Ahmad, M. H., Ismail, W. A. F., Mutalib, L. A., & Harun, W. M. A. (2019). Catalysing global peace through the strengthening of forensic Science application in Shariah Law. *Al-Shajarah: Journal of the International Institute of Islamic Thought and Civilization* (ISTAC), 77–103. <https://journals.iium.edu.my/shajarah/index.php/shaj/article/view/924>
- Beqiraj, J., McNamara, L., & Wicks, V. (2017). *Access to justice for persons with disabilities : From international principles to practice*. International Bar Association. Retrieved from https://binghamcentre.biicl.org/documents/28_1771_access_to_justice_persons_with_disabilities_report_october_2017.pdf

- Bernama. (2019, June 24). Kerajaan cadang bina kompleks mahkamah Shah Alam yang baharu. *Bernama.Com*. Retrieved from <http://www.bernama.com/state-news/beritabm.php?id=1738617>
- Dewan Bahasa dan Pustaka. (2007). *Kamus Dewan Edisi Keempat*. Dewan Bahasa Dan Pustaka.
- Edwards, C., Harold, G., & Kilcommis, S. (2012). *Access to justice for people with disabilities as victims of crime in Ireland*. Ireland.
- Enakmen Acara Jenayah Syariah (Kedah) 1988
- Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Kelantan) 2002
- Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Sabah) 2004
- Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Selangor) 2003
- Enakmen Pentadbiran Hukum Syarak 1952
- Enakmen Kanun Prosedur Jenayah (Kelantan) 1983
- Enakmen Pentadbiran Hal Ehwal Agama Islam (Terengganu) 1986
- Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Johor) 2003
- Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Selangor) 2003
- Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Sembilan) 2003
- Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Pahang) 2002
- Konvensyen Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu Mengenai Hak Orang Kurang Upaya
- Perlembagaan Persekutuan Malaysia
- Farid Sufian Shuib. (2015). Isu perlembagaan dan hak asasi manusia dalam pentadbiran keadilan jenayah syariah. *Kanun: Jurnal Undang-Undang Malaysia*, 27(1), 33–54.
- Hashim, H., & Zakiyy, N. (2018). Undang-undang tatacara Mahkamah Syariah: Prinsip dan amalan. *Malaysian Journal of Syariah and Law*, 6(3), 119-121. <https://mjsl.usim.edu.my/index.php/jurnalmjsl/article/view/153>
- Ibn 'Abidin, M. A. (2016). *Rad Al-Muhtar A'la Durr Al-Mukhtar Syarah Tanwir Al-Absar*. Dar Al-Hadith.
- Ibn Abi Ad-Dam, I. B. A. (1982). *Ad-Daar Al-Manzumaat Fi Al-Aqdhiah Wa Al-Hukumaat*. Dar Al-Fikr.
- Ibn Kathir, I. B. U. (2005). *Tafsir Al-Quran Al-'Azim*. Dar Al-Hadith.
- Ibn Mazah, U. B. A. A. (1977). *Syarh Adab Al-Qadhi Li Al-Khasaf Al-Irsyad*.
- Ibn Qayyim Al-Jauziyah. (2015). *I'lam Al-Muwaqqi'in 'An Rabb Al-'Alamiin*. Dar Al-Qalam.
- Ibn Qudamah, A. B. A. (1996). *Al-Mughni*. Kaherah: Dar Al-Hadith.
- Jabatan Kebajikan Masyarakat.(2017). *Laporan statistik 2017 Jabatan Kebajikan Masyarakat*.

- Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia. (2015). *Laporan tahunan Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia*.
- Jasri Jamal., & Hasnizam Hashim. (2017). Transformasi bidang kuasa mahkamah syariah di Malaysia: Penilaian semula terhadap hukuman takzir. *Kanun: Jurnal Undang-Undang*, 26(1), 38–71.
- Khairil Azmin Mokhtar., & Ikmal Hisham Md Tah. (2017). United Nation Convention and Islamic approach on the right of persons with disabilities: A comparison. *Ulul Albab Jurnal Studi Islam*, 18(1), 21. <https://doi.org/10.18860/ua.v18i1.4196>
- Mahmood Zuhdi Abd. Majid. (1997). *Pengantar undang-undang Islam di Malaysia*. Penerbit Universiti Malaya.
- Majid Khadduri. (1984). *The Islamic conception of justice*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Majlis Majma' Al-Fiqh Al-Islami Ad-Duwali. (2015). Qarar Bisha'ni Huquq Al-Mu'awwidiin Fi Al-Fiqh Al-Islami, Qarar Raqam: 213 (22/9). Retrieved from Majma' Al-Fiqh Al-Islami Ad-Duwali website: <http://www.iifa-aifi.org/3998.html>
- Mohamad Fazrul Abdul Majid. (2019, December 9). Mahkamah syariah Melaka jadi yang pertama perkenal pendengaran dalam bahasa isyarat. *MelakaKini.My*.<https://melakakini.my/mahkamah-syariah-melaka-jadi-yang-pertama-perkenal-pendengaran-dalam-bahasa-isyarat/>
- Mohd Nadzri bin Haji Abdul Rahman Ibrahim. (2015). *Peguam syarie dan litigasi Mal di mahkamah syariah*. Nilai: Karya Kreatif Resources.
- Muhd Haslam bin Abdullah v Public Prosecutor* [2019] MLJU 1319.
- Naziah Mohd Alias. (2013). *Protections for vulnerable accused in Malaysian criminal trials: Are they sufficient? A proposal for reform*. Victoria University of Wellington.
- Naziah Mohd Alias. (2015). Justice for all: The need for proper interpretation of vulnerable accused in Malaysian criminal trials a proposal for reform. *Legal Network Series 1, 1 LNS (A)* (xxv), 1–14.
- Olsen, T., & Kermit, P. (2015). Sign language, translation and rule of law – Deaf people's experiences from encounters with the Norwegian criminal justice system. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 17(0), 23–41. <https://doi.org/10.1080/15017419.2014.972448>
- Pendakwa Raya lwn Muhammad Faizal Bin Ahmad Sahri* [2018] 1 LNS 1845

- Pravda, D. M. (2011). Understanding the rights of deaf and hard of hearing individuals to meaningful participation in court proceedings. *Valparaiso University Law Review*, 45(3), 927.
- Public Prosecutor v Misbah Bin Saat* [1997] 3 MLJ 495
- Saipuddin Abdul Aziz & Yang Lain lwn. Public Prosecutor* [2009] 9 CLJ 364
- Schwartz, M. A., & Elder, B. C. (2018). Deaf access to justice in Northern Ireland: Rethinking ‘reasonable adjustment’ in the disability discrimination act. *Disability and Society*, 33(7), 1003–1024. <https://doi.org/10.1080/09687599.2018.1478801>
- Shahmirul Salleh v. Public Prosecutor* [2011] MLRH 128
- Shamrahayu A Aziz. (2011). *Criminal procedure in the syariah courts*. Sweet & Maxwell Asia.
- Siti Zubaidah Ismail. (2006). Undang-undang prosedur jenayah syariah di Malaysia: Satu penilaian. In Ahmad Hidayat Buang (Ed.), *Mahkamah Syariah di Malaysia:Pencapaian dan cabaran* (pp.203–213). Penerbit Universiti Malaya.
- Siti Zubaidah Ismail. (2015). At the foot of the Sultan : The dynamic application of shariah in Malaysia by Siti Zubaidah Ismail. *Electronic Journal of Islamic and Middle Eastern Law*, 3, 69–81.
- Siti Zubaidah Ismail. (2016). *Undang-undang tatacara jenayah syariah*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Syalikha Sazili. (2019, June 4). Perkasakan akta OKU. Berita Harian Online. <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2019/06/571337/perkasakan-akta-oku>
- World Health Organization. (2011). *World Report on Disability*.
- Zanariah Abd Mutualib. (2019, June 3). KPKT semak bangunan patuhi infrastruktur OKU. Berita Harian Online. <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2019/06/571080/kpkt-semak-bangunan-patuhi-infrastruktur-oku>